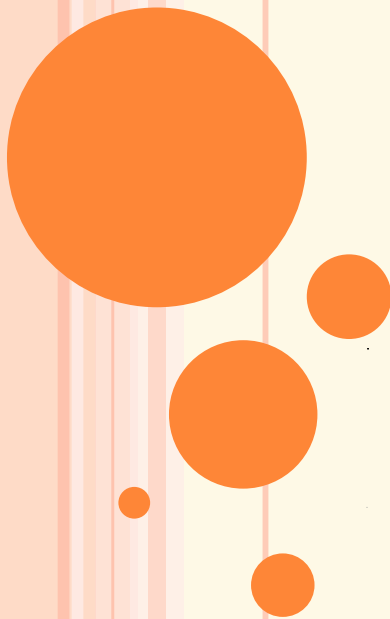

رضایت و برائت در موارد خاص

دکتر مسعود قادی پاشا

*متخصص پزشکی قانونی، دانشیار سازمان پزشکی قانونی کشور،
عضو مرکز تحقیقات پزشکی قانونی

- اخذ رضایت و برائت يك امر مهم حقوقي در جامعه پزشکی می باشد که متأسفانه پزشکان محترم اطلاعات کمی در این زمینه دارند و اخذ غیر اصولی این امر موجب **افزایش شکایت علیه جامعه پزشکی و آسیب به سلامت جامعه** نیز گردد.

- امروزه علی رغم تلاش جامعه پزشکی میزان شکایت رو به افزایش می باشد یکی از مواردی که باعث شکایت می گردد عدم آشنایی جامعه پزشکی **از اهمیت امر رضایت و برائت در درمان می باشد.**

رضایت و براءت

- رضایت مجنی علیه یعنی تمایل قلبی و موافقت مجنی علیه به اینکه تعرضی برخلاف قانون علیه حقوق و آزادی های او انجام گیرد.
- از جهت حقوقی ماده 289 قانون مدنی ابراء را چنین تعریف نموده است: ابراء عبارت از این است که داین از حق خود به اختیار صرف نظر کند

روش بررسی:

- جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای -
دلفی و با جمع آوری سوالات پزشکان مراجعه
کننده به کمیسیونهای پزشکی و برگزاری کنفرانسها
طرح چالش در کمیته های مشترک قوه قضاییه با
سازمان پزشکی قانونی کشور از دیدگاه فقهی
حقوقی و پزشکی مورد بررسی قرار گرفته و
ارائه راهکار انجام شده است.

در بررسی انجام شده اهم چالشهاي موجود شامل:

- در اخذ رضایت و برائت پزشک چه مقدار از عوارض را باید برای بیمار توضیح دهد؟
- آیا يك دختر بچه 9 ساله یا پسر بچه 15 ساله مي تواند رضایت به جراحي بدهد یا خير؟
- آیا برای جراحي و درمان نیاز به رضایت همسر مي باشد یا خير؟
- آیا در موارد اورژانس يك بیمار هوشیار مي باشد رضایت به انجام عمل جراحي ندارد پزشک مي تواند به اکراه جراحي را انجام دهد یا خير؟

- آیا در موارد مرگ مغزی برای جدا نمودن فرد مرگ مغزی از دستگاه تنفس مصنوعی نیاز به رضایت بستگان و یا دستور قضایی می باشد یا خیر؟
- آیا در موارد عمل جراحی زیبایی نیاز به رضایت همسر می باشد یا خیر؟
- آیا در اعمال جراحی طبق تبصره ماده 495 قانون مجازات اسلامی نیاز به براءت می باشد یا خیر؟
- آیا اخذ رضایت و براءت امضاء يك فرم می باشد یا خیر؟...

- یکی از شرایط رضایت، آگاهانه بودن رضایت می باشد. در بحث رضایت آگاهانه
- در کشور ما در بحث برائت آیا پزشک باید تمام عوارض بیماری و خطر مرگ را توضیح دهد یا خیر؟
- برائت برای عوارض جراحی گرفته می شود ولی در اخذ برائت به چه میزان پزشک باید خطر یا ریسک را توضیح دهد.

- در کشور انگلستان باید عوارض **بالاي 1%** توضیح داده شود.
- در انگلستان و کشورهای مشترک المنافع آن مانند سنگاپور، رویکرد سنتي Bolam (به همراه Bolitho) که نوعی رویکرد **دوستدار کادر پزشکی** مورد قبول می باشد:
- تا زمانی که بیمار ثابت نکند که در زمان پذیرش تمام **خطرات** مربوط به درمان برای او بازگو نشده است، **پزشک** **معالج مسئول و متعهد خسارت وارده نمی باشد.**

○ در مقابل کشورهایی مانند ایالات متحده آمریکا، کانادا، استرالیا، مالزی و آفریقای جنوبی **رویکرد دوستدار بیمار را پذیرفته** و Bolam test به چالش کشیده اند:

○ پزشک باید **تمام خطرات** یک بیماری را برای بیمارانش بازگو نمایند نه اینکه تنها بر اساس **استانداردهای پزشکی** عمل کند. و **پزشک باید ثابت کند** در صورتی که تمام خطرات درمان برای بیمار بازگو نموده است، او یا هر انسان عاقل دیگری این روش درمانی را خواهد پذیرفت.

- پس با توجه به روند رو به مدرن حقوق بیمار و برای تعیین سرنوشت توسط خود بیمار، رابطه پزشک و بیمار از حالت سنتی و پزشک سالاری به رابطه همکاری بین پزشک و بیمار تبدیل شده است.

- در واقع، ریشه اصلي **رضایت آگاهانه** در ایالات متحده آمریکا سال 1914 بوجود آمد. بیماری به نام Schoendortt، از پزشک خود به دلیل انجام جراحی بدون کسب رضایت شکایت کرد، که در آن Cardozo اظهار نمود که "هر انسان بالغ و دارای سلامت عقلانی حق تعیین این که چه عملی بر روی بدن او انجام شود، را دارد، اما همچنان نظرات قبلی اجرا می شد تا اینکه 40 سال بعد (سال 1957) در دادگاهی در آمریکا در مورد بیماری به نام Solgo صراحتاً اعلام شد "اگر پزشکی اقدام درمانی را **بدون رضایت آگاهانه** بیمار انجام دهد، **ضامن** می باشد". همچنین در سال 1972 در دادگاه فدرال Appeal بیان شد:

- " **پزشک وظیفه دارد** تمام خطرات و منافع درمان (به جز عوارض خیلی بعید) را برای بیمار بازگو کند تا بتواند در مورد **بهترین منفعت خود تصمیم گیری کند** (نه پزشک معالج آن).

در حقوق آلمان:

- معالجه و جراحی پزشکی بدون گرفتن رضایت درمان به معنی صدمه جسمانی به دیگری اطلاق می شود. بنابراین پزشکی باید خطرات و نتایج مطالعات پزشکی را برای بیمار دقیقاً شرح دهد و رضایت وی را جلب نماید. در صورتی که رضایت بیمار بی پایه و اساس بوده باشد علیرغم رضایت بیمار اقدام پزشک معالج می تواند به منزله صدمه جسمانی به دیگری تلقی شود.

- رویه قضایی فرانسه نیز پزشکان را به خاطر عدم حصول رضایت صریح-در غیر موارد اورژانسی- مسئول جبران خسارت وارده می داند و اهمیت کسب رضایت آگاهانه در حقوق فرانسه تا حدی است که براساس بند 8 ماده 223 قانون مجازات فرانسه:
- در صورتی که پزشک برای آزمایشات و تحقیقات پزشکی، بیمار را از جوانب امر آگاه نکند، **به سه سال حبس و سیصد هزار فرانک جریمه محکوم می شود.**

- حال با این توضیحات باید مشخص گردد به چه میزان باید عوارض ذکر شود. رضایت آگاهانه تنها امضاء کردن فرم رضایت نامه نیست، بلکه در رضایت آگاهانه وجود 5 شرط الزامی است، که شامل :
 - ارائه اطلاعات به بیمار،
 - درک بیمار از اطلاعات،
 - صلاحیت تصمیم گیری،
 - رضایت نامه صریح یا ضمنی
 - داوطلبانه بودن رضایت می باشند

- ولي متأسفانه در کشور ما در اکثر موارد اخذ رضایت و براءت **توسط پذيرش** انجام مي شود و اصلي ترين آيتم رضایت و براءت که **آگاهانه بودن** آن مي باشد انجام نمي گيرد و تنها برگه اي از اوراق پرونده مي باشد و بيماران بدون آشنائي با روشهاي جراحي و درمانی جايزگزين و **بدون تصميم گيري و آگاهي** تحت اعمال جراحي و درمانی قرار مي گيرند. هنوز مشخص نميباشد که به چه ميزان از عوارض بايد ذکر شود ولي رويه و عرف بر شرح دادن عوارض شایع ميباشد.

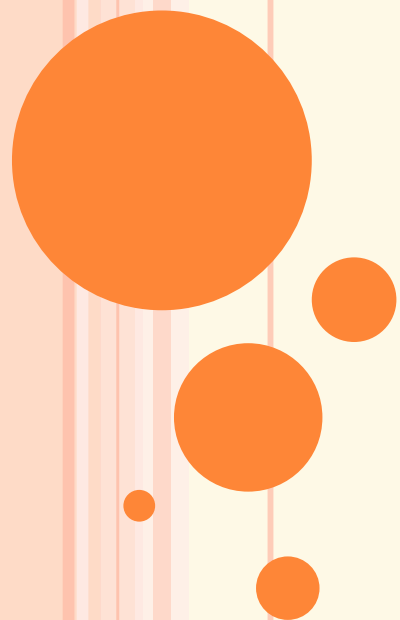

سن رضایت دهنده:

- یکی از شرایط رضایت سن رضایت دهنده می باشد که طبق ماده طبق ماده 1209 قانون مدنی سن 18 سالگی را سن رشد می دانست ولی با اصلاح قانون در حال حاضر طبق تبصره 1 ماده 1210 قانون مدنی سن بلوغ برای پسر 15 سال و برای دختر 9 سال قمری می باشد.

حال براي انجام عمل جراحي براي يك دختر
بچه 10 ساله پزشك مي تواند با اخذ رضایت
اقدام به جراحي نمايد؟

- در قانون انگلیس گرفتن رضایت برای درمان اطفال باید بالای 18 سال باشد و اگر یک کودک زیر 16 سال باشد، از نظر قانونی صلاحیت رضایت به درمان را ندارد (Stuart et al, 2012) و رضایت باید از والدین (هم پدر و هم مادر) (Gerard, 2010) و یا شخصی که مسئولیت والدي کودک را قبول کرده (سرپرست، مقامات محلي یا دادگاه) با در نظر گرفتن بهترین منفعت برای کودک گرفته شود. و اگر اختلافی در تصمیم گیری بین والدین وجود داشته باشد، دادگاه بر اساس بهترین منفعت کودک، قدرت یکی از والدین را برای امتناع از درمان محدود می کند.

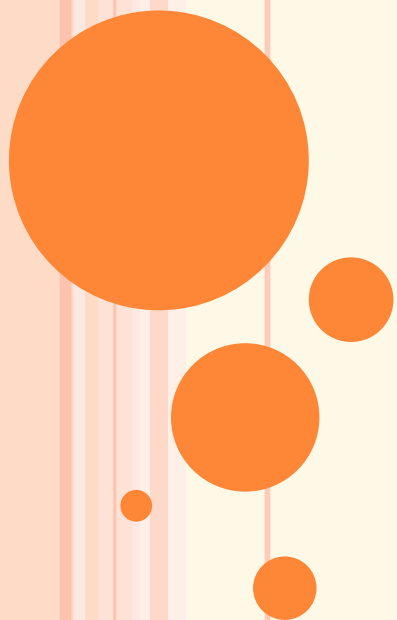
- در مواردی که سن کودک بین 16-18 سال باشد طبق قانون Gillick (این قانون برای اولین بار در مورد کودکی به نام Gillick بود که مادر از پزشک به دلیل عدم ابراز عوارض کنترسپتیو های بارداری شکایت کرده بود) در این کشور، اگر عوارض بیماری پایین باشد و کودک نیز قادر باشد سه شرط لازم، درک، به یاد سپاری، و استفاده از این اطلاعات برای تصمیم گیری را داشته باشد، می توان او را به عنوان یک فرد دارای صلاحیت تصمیم گیری در نظر گرفت، اما در موارد **درمانهای پیچیده** که عوارض زیاد یا جدی به همراه دارد، ممکن است کودک صلاحیت تصمیم گیری را نداشته باشد. بنابراین صلاحیت همزمان با بلوغ فرد، رشد می کند.

- البته لازم به ذکر است طبق قانون فوق اگر پزشکی برای بیمار توضیح دهد و بیمار درک و تفهیم عمل جراحی را داشته باشد طبق قانون مشکلی برای پزشک نمی باشد مگر اینکه برای مراجع قضایی ثابت گردد بیمار درک لازم را نداشته و قادر به تصمیم گیری نبوده جوابگو می باشد ولی به نظر می رسد با توجه به اینکه در سن های بالای 9 سال **درک** و **تصمیم گیری** لازم برای کودک وجود ندارد و از طرفی اعمال جراحی و درمانی یک نوع **قرارداد مالی** بین پزشک و بیمار می باشد که در قبال عمل و درمان انجام شده بیمار باید هزینه ای را پرداخت نماید بهتر است **سن 18 سال** برای اخذ رضایت در نظر گرفته شود.

آيا رضايـت همسر شرط مي باشد يا خير؟

اگر خانمي بخواهد هيستريكتومي نمايد (برداشتن رحم) بستن لوله رحمي و سقط جنين نياز به رضايـت همسر دارد يا خير؟

- طبق تحقیقات به عمل آمده و اخذ نظرات اساتید قوه قضائیه اکثریت اساتید اعلام نمودند که نیاز به رضایت همسر ندارد ولی همسر می تواند به علت بچه دار نشدن خانمش به دادگاه شکایتی را مطرح نماید ولی نمی تواند بر علیه پزشک شکایت نماید.

آیا در موارد اورژانس که بیمار هوشیار می باشد و رضایت به جراحی نمی دهد. می توان اقدام به جراحی نمود؟

- به عنوان مثال بیماری به علت تصادف و آسیب شدید اندام تحتانی نیاز به قطع عضو می باشد و اگر این اقدام انجام نشود مصدوم فوت می نماید ولی رضایت به عمل جراحی نمی دهد. آیا پزشك به اکراه می تواند مصدوم را به اطاق عمل ببرد و پای وی را قطع نماید یا خیر. طبق ماده 158 و 497 قانون مجازات اسلامی در موارد اورژانس نیاز به اخذ رضایت نمی باشد. اگر چه در قانون به صراحت قید شده است ولی اگر شرایط رضایت را بررسی نماییم ذکر شده است با رضایت شخص پزشك می تواند دست به درمان یا جراحی بزند.

- و به نظر مي رسد كه در اين خصوص پزشك بايد توضيحات كاملي را بدهد ولي اگر بيمار قبول ننمود در پرونده مکتوب نمايد.

در انگلیس، در شرایط اورژانسی، زمانی که بیمار خودش نمی تواند برای درمان رضایت دهد، پزشک با در نظر گرفتن بهترین منفعت بیمار می تواند درمان پزشکی وی را انجام دهد. البته به شرطی که این درمان ضروری و لازم بوده و از مرگ یا آسیب شدید بیمار پیشگیری کند.

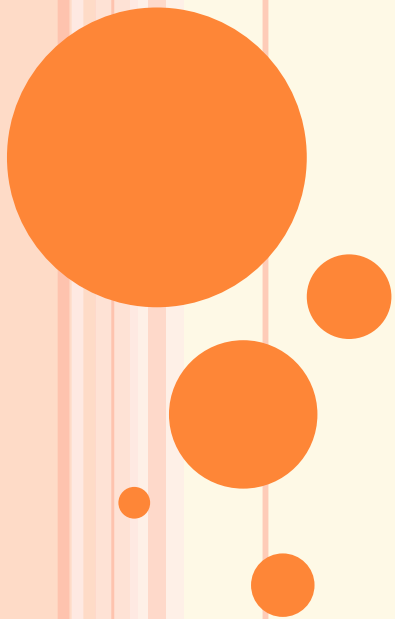
همچنین در شرایط اورژانسی که حیات کودک در خطر است و بدست آوردن رضایت غیر ممکن است، باید درمانی که برای حفظ جان کودک و پیشگیری از آسیب جدی کودک لازم است، انجام شود و منظور از بهترین منفعت، یعنی انجام بهترین اقدام پزشکی با توجه به شرایط بیمار، و کمک گرفتن از دوستان و بستگان بیمار، به طوری که اگر خود بیمار باشد، همان تصمیم را خواهد گرفت.

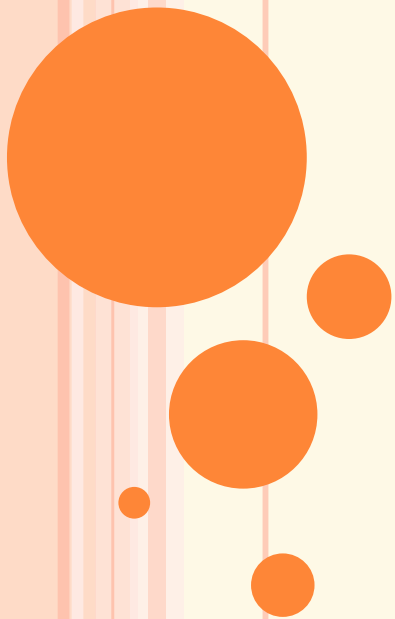
- رضایت به معالجه در قرارداد پزشکی فرانسه، در مواقع اضطراری و یا زمانی که به نماینده قانونی دسترسی نیست، پزشک را ملزم میکند تا مراقبتهای لازم را انجام دهد و در صورتی که به تعویق انداختن عمل باعث خسارت و آسیب به بیمار میشود، پزشک مجاز است **بدون رضایت** اقدام کند.

آيا براي جدا كردن مرگ مغزي از دستگاه تنفس
مصنوعي نياز به رضايست بستگان و يا دستور
قضايي مي باشد يا خير؟

آيا در اعمال جراحي زيبايي نياز به
رضايت همسر مي باشد يا خير؟

- ماده 495- هرگاه پزشك در معالجاتي كه انجام مي دهد موجب تلف يا صدمه بدني گردد، **ضامن ديه** است مگر آنكه عمل او مطابق مقررات پزشكي و موازين فني باشد يا اين كه قبل از معالجه **برائت** گرفته باشد و **مرتكب تقصيري** هم نشود و چنانچه اخذ برائت از مريض به دليل نابالغ يا مجنون بودن او، معتبر نباشد و يا تحصيل برائت از او به دليل بيهوشي و مانند آن ممكن نگردد، برائت از ولي مريض تحصيل مي شود.

- تبصره 1- در صورت عدم قصور يا تقصير پزشك در علم و عمل براي وي ضمان وجود ندارد **هرچند برائت اخذ نكرده** باشد.

- تبصره ماده 495 قانون مجازات اسلامی می باشد که ذکر می نماید در صورت عدم قصور یا تقصیر پزشک در علم و عمل برای وی ضمان وجود ندارد هرچند براءت اخذ نکرده باشد.

- اگرچه می توان رعایت موازین پزشکی و فنی را در ماده 495 اینطور توجیه نماییم که باید آگاهی لازم برای جراحی و درمان باید توسط پزشک داده شود حال اگر اینطور باشد پس تکلیف اخذ براءت چه میشود؟

